

Understanding the basics of strategic decision-making methodology based on the methodological implications of the Holy Quran (with the example of Surah Anfal)

Purpose: The purpose of this article is to understand the basics of strategic decision-making methodology based on the methodological implications of the Holy Quran and with the example of Surah Anfal.

Method: This article is based on the combined mechanism of two methods of denotation research as well as the logic of denotation in the literature of fundamental science. In this regard, for data analysis, theme analysis and content analysis were used in Atlas.ti software, and some implications based on the fundamentals of strategic decision-making methodology were understood and explained. **Findings:** The result of this methodical process was the extraction of 120 primary codes, 16 basic themes and 4 organizing themes, which were formed under the Qur'an-based strategic decision-making methodology.

Conclusion: Finally, the methodological implications of strategic decision-making are organized under the four general headings of strategic decision-making methodology system, effective components in the processing of strategic decision-making methods, location of evidence for strategic decision-making processing, quality and goodness of explanation.

Keywords: Paradigmatic foundations, methodology, strategic decision-making, Quran-based paradigm, Strategic decision making methodology

فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم (با نمونه سوره انفال)

چکیده

هدف: هدف از این مقاله دستیابی به فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک است که بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم و با نمونه سوره انفال انجام پذیرفته است. **روش:** این مقاله مبتنی بر سازوکار ترکیبی دو روش دلالت‌پژوهی و همچنین منطق دلالت در ادبیات علم اصول است. در این راستا، برای تحلیل داده‌ها از تحلیل مضمون و تحلیل محتوا در نرم‌افزار Atlas.ti، بهره برده شده است و برخی از دلالت‌های مبتنی بر مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک فهم و تبیین شده‌اند. **یافته‌ها:** حاصل این فرایند روشمند، استخراج 120 کد اولیه، 16 مضمون پایه و 4 مضمون سازمان‌دهنده بوده است که در ذیل روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان شکل گرفته‌اند. **نتیجه‌گیری:** در نهایت، دلالت‌های روش‌شناسانه تصمیم‌گیری استراتژیک در ذیل چهار عنوان کلی نظام روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک، مؤلفه‌های اثربخش در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری‌های استراتژیک، مکان‌یابی شواهد برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک و کیفیت و نیکویی تبیین سامان یافته‌اند.

کلیدواژه‌ها: مبانی پارادایمی، روش‌شناسی، تصمیم‌گیری استراتژیک، پارادایم قرآن‌بنیان، روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک

مقدمه

تصمیم‌گیری استراتژیک فصل برآیندی تفکر و مدیریت تغییر و تحول جهان و زندگی، به‌مثابه مسئله مرکزی انسان در راستای آرمان برگزیده برای سعادت خویش است که به‌نوبه خود درون‌زایی آن در اولین گام و مدار خودویژگی مبانی پارادایمی آن و به‌طور خاص مبانی روش‌شناسی آن است، چراکه اولین عامل تعیین‌بخش هویتی این دانش، مبانی پارادایمی حاکم بر آن است. در این میان و از منظر الگوپژوهی تفسیر و تدبیر رشد شناخت جهان و زندگی، دین به‌مثابه الگویی برای زیست معنی‌دار در افق هستی معنی‌دار و قرآن کریم به‌مثابه منبع اصلی اصیل‌ترین دین الهیاتی، برترین منبع بازبینی و ویرایش و پالایش و فراوری این مبانی است. به این قرار، برای دستیابی به علم تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان، راهی جز ایجاد و فراوری پارادایم نوین و دین‌شناخت در فضای این رشته وجود ندارد.

تصمیم‌گیری استراتژیک در برآیند تفکر و مدیریت تغییر و تحول (اعم از زندگی فردی تا اجتماعی مانند سازمان) و به‌مثابه مسئله مرکزی انسان و سازمان در راستای آرمان برگزیده برای سعادت خویش است. درون‌زایی تصمیم‌گیری استراتژیک، متناسب با هر بوم‌اقلیمی، در اولین گام و مدار خودویژگی مبانی پارادایمی (شامل هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و روش‌شناسی) آن است، چراکه اولین عامل تعیین‌بخش هویتی این دانش مبانی پارادایمی حاکم بر آن است. با توجه به نقش برجسته فرهنگ اسلامی در جامعه ایرانی و نیز با توجه به این‌که از منظر الگوپژوهی تفسیر و تدبیر رشد شناخت جهان و زندگی، دین به‌مثابه الگویی برای زیست معنی‌دار در افق هستی معنی‌دار و قرآن کریم به‌مثابه منبع اصلی اصیل‌ترین دین الهیاتی و برترین منبع بازبینی و ویرایش و پالایش و فراوری این مبانی است، برای دستیابی به علم تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان، راهی جز ایجاد و فراوری پارادایم نوین و قرآن‌شناخت در فضای این رشته وجود ندارد.

تجربه عرصه‌های مدیریتی جهان معاصری و بر این منوال، تجربه‌های مدیریتی استراتژیک در چنددهه عصر انقلاب اسلامی، با نظر به نقش میاندار خرده‌نظام فرهنگی، فراخوان به بازخوانی دین‌شناخت مبانی پارادایمی و به‌طور خاص مبانی روش‌شناختی تصمیم‌گیری استراتژیک در عرصه‌های کلان مدیریتی کشور است، اصالت‌داری آن نیز منوط به حیث قرآن‌بنیان این مبنا است. به این قرار ضرورت فراوری درون‌زای تفکر تا مدیریت استراتژیک در چارچوب مبانی پارادایمی یادشده، به‌ویژه در تجربه معاصری جهان ایرانی با نظر به نظام اولویت‌های پیش‌روی آن، برای ارتقای دانش مدیریت استراتژیک قرآن‌بنیان و به‌طور خاص دانش تصمیم‌گیری استراتژیک بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. این مهم فراخوان به ضرورت بازخوانی و بسط مبانی

روش‌شناسی قرآن‌بنیان در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک در سطح ملی است. در این راستا، مقاله پیش‌رو در صدد دستیابی به پاسخ چستی «فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم» برآمده است.

مبانی نظری

مقدمه

پژوهش درباره مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک به منظور شناسایی و ارزیابی رویکردهای حاکم بر نظام‌های سازمانی و نیز در سطح گسترده‌تر، نظام‌های اجتماعی برای چگونگی درک و شناسایی مسائل و نیز آسیب‌شناسی و اصلاح فرایند مدل‌های شناخت تا گام اجرای تصمیم‌ها از ملزومات توسعه دانش مدیریت استراتژیک در دنیای امروز به شمار می‌رود. در واقع مبانی پارادایمی مبنای ساخت هویت هر علم و کاربرد آن است و آن را مدیریت و راهبری می‌کند. بدین‌سان فهم این مبانی در هر دانش و اقدامی مانند تصمیم‌گیری استراتژیک به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی، در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر است. در این راستا، استفاده از عقل، شهود، آموزه‌های وحیانی (قرآن کریم) و نقل (سنت نبوی - اوصیایی) در کنار داده‌های تجربی و دانش روز انسانی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی فهم مبانی پارادایمی در دانش تصمیم‌گیری استراتژیک است.

اگرچه امروزه در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک پژوهش‌های کاربردی نسبت به پژوهش‌های بنیادی سهم بیشتری را به خود اختصاص داده است، توجه به پژوهش‌های بنیادی می‌تواند به ارزیابی مبانی پارادایمی این پژوهش‌ها و به این قرار، تشخیص و رفع ابهام‌های نظری، ایده‌پردازی، گسترش خلاقیت‌های نظری و نظریه‌پردازی و به این ترتیب، روشمندی روشن‌نگرتر در مراحل گوناگون مدل‌سازی تصمیم‌گیری، خط‌مشی‌گذاری و برنامه‌ریزی‌های استراتژیک شود. بدیهی است که برای دستیابی به دانش تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان راهی به جز استنباط و استخراج فصل روش‌شناخت مبانی پارادایمی این دانش از آموزه‌های متن مقدس و سنت نبوی - اوصیایی و به این قرار، عرضه مبانی روش‌شناسی نوین این حوزه دانشی در عرصه عینیت‌های اجتماعی ملی و در فضای بین‌المللی وجود ندارد. بر این اساس، موضوع محوری پژوهش پیش‌رو در چارچوب فرهنگ اسلامی «فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر مبنای دلالت‌های روش‌شناسانه قرآن کریم (با نمونه سوره انفال)» است. در این راستا، در این قسمت از مقاله ابتدا تعاریف برگزیده از کلیدواژگان پژوهش انجام می‌شود. سپس پژوهش‌های نزدیک به این پژوهش معرفی می‌شوند تا

مخاطب بتواند ضمن مقایسه زاویه نگاه و اهداف پی‌گیری‌شده در هر پژوهش وجوه تمایز، جنبه‌های نوآورانه و نیز ضرورت انجام پژوهش پیش‌رو را به‌گونه‌ای روشن‌تر دریابد.

تصمیم‌گیری استراتژیک

در گذار از مجموع تعاریفی (مانند: Hünernmund, Kaminski & Schmitt, 2022, pp.1؛ Szutowski, 2019, p. 127؛ Leiblein, Reuer & Zenger, 2018, p.561 و ...) که برای تصمیم‌گیری استراتژیک وجود دارد، می‌توان چنین تعریف ساختاری‌ای را از آن ارائه داد: تصمیم‌گیری استراتژیک فرایندی غیرساخت‌یافته است که مبتنی بر تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی توسط مدیریت ارشد نظام اخذ می‌شوند. این تصمیم‌ها منجر به گزینش روش و اقدامی آینده‌نگر، به‌منظور نیل به اهداف اساسی و عالی سازمان می‌شود که متأثر از نگرش‌ها، باورها و نظام ارزش‌های مدیران ارشد و ذی‌نفعان بانفوذ است و ضمن سرمایه‌گذاری‌های قابل توجه، نتایج بلندمدتی را به همراه دارند. این تعریف ساختاری در متن تجربه دین‌شناخت مدیریت، مبتنی بر نگرش پارادایمی، باورهای مرجع و نیز آرمان‌ها و نظام‌های مطلوب و ارزش‌های معیار، منجر به تعریف درون‌زایی از الگوی نقد وضعیت موجود و اهداف عالی سازمان با لحاظ بازه زمانی بلندمدت می‌شود. بدین معنا که تصمیم‌گیری‌های استراتژیک در هر سازمانی، از منظر زیست‌دینی، مبتنی بر مبانی پارادایمی دین‌بنیان برگزیده - متناسب با دین (الگوی سبک زندگی) برگزیده سازمان هدف - درون‌زا می‌شود. به این قرار سازمان بر اساس مبانی منتخب به تبیین وضعیت موجود و مطلوب خویش و تعریف و تعیین آرمان‌ها، اهداف (بلندمدت) و استراتژی‌های خود می‌پردازد.

پارادایم

کوهن (1970) در تحلیل خود پارادایم‌های علم را دستاوردهای علمی‌ای می‌داند که مقبولیت عام و عمومی یافته، در دوره‌ای از زمان، مدلی برای حل مسئله فراروی جامعه علمی فراهم می‌آورند. پارادایم علم کلاً یک نظام فکری برای اندیشمند ایجاد می‌کند. این نظام فکری، شامل پیش‌فرض‌های اساسی، سؤالات مهمی که باید پاسخ داده شوند، معماهایی که باید حل شوند و تکنیک‌های تحقیقاتی که باید به کار گرفته شوند را شامل می‌گردند. بر این اساس، پارادایم علم یک مدل فکری است که عناصر درونی آن از زمره عقاید (opinions) به‌جای امور واقع (facts) هستند. این عناصر در خدمت نظرگاه اندیشمند قرار می‌گیرند تا با تکیه بر آن‌ها حقایق جهان اجتماعی تشخیص داده شوند. بنابراین ترسیم اهداف، چشم‌انداز و راه‌های دستیابی به آن‌ها در دنیای اجتماعی انسان‌ها به‌نحوی متأثر از الگوی پارادایمی حاکم بر آن جهان اجتماعی است.

اندیشمند، خط‌مشی‌گذار و برنامه‌ریز با درک ارزش‌ها و آرمان‌های حاکم بر جهان‌بینی و تشخیص پارادایمی ساخت و سازهای اجتماعی در دنیای اجتماعی انسان‌ها، به تدوین اهداف، چشم‌انداز و مسیر تحقق آن‌ها تحت عنوان برنامه‌ریزی‌های توسعه اجتماعی — اقتصادی میان‌مدت و بلندمدت در جامعه اقدام می‌نماید (ایمان، 1392، 7 — 8). در سرجمع تعاریف موجود درباره پارادایم می‌توان به این تعریف اشاره کرد، پارادایم بینش و تصور بنیادی و اساسی از موضوع علم، جاری در وضعیت انسانی و مورداجماع اکثری اهل نظر و دارای سهم تأثیر عینی است. این پارادایم تحقیق است که برای محقق تعریف می‌کند به دنبال چه چیزی است و در درون و برون محدوده‌های بررسی مشروع (پذیرفته‌شده) آن پارادایم چه چیزی رخ می‌دهد (آکوچکیان، 1399، ص 75).

روش‌شناسی

روش‌شناسی عبارت است از چگونگی پیش‌برد تحقیق و شیوه‌های اجرای آن. روش‌شناسی به این امر می‌پردازد که نظریه‌ها چگونه ایجاد و آزمون می‌شوند، چه نوع منطقی مورد استفاده قرار می‌گیرد، این نظریه چه ملاک‌هایی باید داشته باشد، نظریه چه شکل و قالبی دارد و چگونه دیدگاه‌های خاص نظری را می‌توان به مسائل خاص پژوهشی مرتبط ساخت (محمدپور، 1397، صص 31—32). موضوع مقاله برآیند تفکر و مدیریت در میدان تصمیم‌گیری استراتژیک در متن قرآن کریم است که فرایند از نظر تا عمل را در خویش دارد. بدین سان از روش‌شناسی قرآن‌بنیان حکمت نظر — عمل سخن می‌رود و عرصه تصمیم‌گیری برآیند این دو میدان است. مقاله به این حیث برآیندی از موضع آموزگاری قرآن کریم نظر دارد.

رویکرد قرآن‌بنیان تصمیم‌گیری استراتژیک ناظر به این معادله نظر — عمل است¹ و روش‌شناسی یکی از فصل‌های (برآیندی) پارادایمی جاری در این معادله است. بدین سان روش‌شناسی جاری در آموزه‌های قرآنی — در مثل آموزگاری سوره‌های انعام یا انفال — فراگیر هر دو عرصه حکمت نظر و حکمت عمل است.

پیشینه پژوهش

به‌طور کلی پژوهش‌های انجام‌گرفته در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک حاکی از بررسی این موضوع از زوایای مختلف است که البته «به ندرت» می‌توان در برخی از این آثار، رد پای پارادایم (و روش‌شناسی به‌مثابه یکی از اجزای راهبردی و بلکه برآیندی پارادایم) تصمیم‌گیری و به‌طور خاص پارادایم تصمیم‌گیری استراتژیک را پی‌گیری کرد. با وجود این، در این بخش سعی شده است تا

1. و البته همواره باید خودآگاه بود که «نظری» با «نظر» و با «نظریه» متفاوت است.

نتیجه پژوهش‌های صورت‌گرفته در سال‌های اخیر که از لحاظ موضوعی نزدیک به این مقاله هستند، به‌طور خلاصه در جدول 1 آورده شود:

جدول (1): خلاصه پیشینه پژوهش

پژوهشگر(ان)	موضوع پژوهش	سال	نتایج اصلی
منطقی	نقش نگرش‌های اسلامی در فرایند تصمیم‌گیری	1390	با استفاده از منابع اسلامی، مهم‌ترین و اصلی‌ترین نگرش برای مدیران مسلمان «ایمان» شناسایی شده است
فروزنده دهکردی، میمند، عابسی و حدادزاده	شناسایی عوامل و مؤلفه‌های شهود در تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن کریم	1394	ضمن تبیین شهود، عوامل و مؤلفه‌های اسلامی که بر شهود مدیران و تصمیم‌گیری آن‌ها مؤثر هستند، شناسایی شده است.
خاشعی	درآمدی نظری بر تصمیم‌گیری راهبردی حکمت‌بنیان	1394	شاکله تصمیم‌گیری‌های امام خمینی(ره) مبتنی بر آرمان‌گرایی واقعیت‌نگر است که محصول این دستگاه تصمیم‌گیری، تصمیم‌های راهبردی حکیمانه است.
لطفی و میرزا	رویکردهای نظریه‌پردازی آیات تصمیم‌گیری در منابع مدیریت اسلامی	1396	نظریه‌پردازی در منابع بررسی‌شده نشان می‌دهد که پژوهش‌ها مبتنی بر رویکرد قرآنی نبوده و غالباً مطالب استنادی، در حد تأیید و تطبیق مطرح شده‌اند.
چهاردولی و دل‌انگیز	واکاوی و فهم دلالت‌های پارادایم‌های چهارگانه فلسفی با رویکرد اسلامی	1398	به ارائه تعریف جدیدی از پارادایم‌های اسلامی و فلسفه آن و نیز اهمیت و ضرورت چنین دیدگاهی پرداخته است.
خاشعی ورنامخواستی و صبور ابوانی	رویکرد مبتنی بر شواهد از رهگذر نگاهی انتقادی به نظریه‌های مدیریت استراتژیک	1400	با رویکرد انتقادی درباره پاسخگو نبودن طرح‌های استراتژیک تجویزی، پارادایم جدیدی با نام رویکرد مبتنی بر شواهد معرفی شده است.
چهاردولی و دل‌انگیز	مبانی فلسفی و تئوری مدیریت با رویکرد تطبیقی اسلام و غرب	1401	در گذار از مکاتب غربی، نظریه مدیریت علمی، مفهوم سیستم و تفکر سامانه‌ای، نظریه سامانه‌ها و ... در ابعاد مختلف موردواکاوی و در نقد مقایسه‌ای با مباحث اسلامی قرار گرفته‌اند.
Goldoff	تصمیم‌گیری در سازمان‌ها: پارادایم (مدل) جدید	2000	بر پیوستگی و پتانسیل سه حوزه ارزیابی ریسک، تئوری آشوب و مدیریت استراتژیک، به‌عنوان یک «پارادایم (مدل) جدید» در تصمیم‌گیری تمرکز شده است.

به معرفی ده مرحله کلیدی به منظور دستیابی به مدل تصمیم‌گیری موفق در بازاریابی صادراتی، برای شرکت‌های تجاری اروپایی پرداخته است.	2004	گام‌های کلیدی برای موفقیت در بازارهای صادراتی: پارادایمی (مدلی) جدید برای تصمیم‌گیری استراتژیک	Darling & Seristö
ده مدل رایج تصمیم‌گیری (عقلانیت، سطل زباله و...) به‌عنوان پارادایم‌های تصمیم‌گیری معرفی شده است.	2010	آغازگری رهبری استراتژیک	Gerras
پس از تحلیلی مبنی بر شکسته شدن پارادایم غالب نظریه مطلوبیت موردانتظار (EUT)، پارادایم پردازش اطلاعات، به‌عنوان پارادایم جدید تصمیم‌گیری معرفی شده است.	2015	پردازش اطلاعات به‌عنوان پارادایمی برای تصمیم‌گیری	Oppenheimer & Kelso

با بررسی‌های صورت گرفته در پیشینه پژوهش دریافته می‌شود که پژوهش درباره مبانی پارادایمی قرآن‌شناخت و به‌طور خاص، روش‌شناسی در رویکردهای مطالعاتی با موضوع تصمیم‌گیری استراتژیک پیشینه مبسوطی ندارد و آنچه در این حوزه موردبررسی و پژوهش قرار گرفته است یا بی‌توجه به این مبانی بوده یا رویکردی بیرون‌دینی و متأثر از آموزه‌های دنیای غرب دارد یا متوقف در کلیاتی در این عرصه است. حادثه‌های بی‌پای جهان معاصر ایرانی نیز نشان می‌دهد که هنوز عرصه دانش و نخبگی علمی و حاکمیتی به اندیشه و نظریه‌مبنایی برای اتخاذ تصمیم‌گیری‌های استراتژیک خویش به‌منظور تدبیر پیشرفت و الگوی توسعه ملی نرسیده است.

روش پژوهش

این مقاله بر اساس لایه‌های پژوهش، از منظر پارادایم: تفسیری؛ از منظر منطق یا رویکرد: استفهامی؛ از منظر استراتژی: کیفی؛ از منظر روش تحقیق: فرایند دلالت‌پژوهی در ضمن منطق دلالت در ادبیات علم اصول، از منظر جهت‌گیری کلی: توسعه‌ای؛ از منظر ماهیت روش: توصیفی - اکتشافی؛ از منظر ابزار گردآوری داده: اسنادی؛ از منظر زمانی: مقطعی؛ از منظر شیوه تحلیل: تحلیل محتوا - تم است و در این راستا از نرم‌افزارهای atlas.ti استفاده کرده است.

در تحقیقات حوزه دانش مدیریت استراتژیک و به‌طور خاص تصمیم‌گیری استراتژیک استفاده از دلالت‌پژوهی (دانایی فرد، 1395، صص 39 — 71) برای تدقیق، بهبود و بسط این دانش حائز اهمیت است. به‌ویژه آنکه بومی‌سازی حوزه‌های دانشی‌ای چون تصمیم‌گیری استراتژیک، مبتنی بر هویت و فرهنگ اسلامی و استناد به قرآن کریم نیازمند دلایل متقن برای ارائه به جامعه علمی و فراگیرسازی آن است. به همین منظور در این پژوهش، برای دستیابی به دلالت‌های قرآنی درباره

مبانی روش‌شناسی 2 تصمیم‌گیری استراتژیک، برای تکمیل طرح پیمایش‌های دانایی فرد، از فلسفه روش دلالت سخن‌رفته در علم اصول (برگرفته از روش دلالت در علم اصول شهید صدر (1364)) استفاده شده است. اگرچه تدقیق مراحل انجام کار در روش‌شناسی پژوهش اهمیت دارد، یعنی پژوهش باید مرحله‌مرحله انجام شود ولی واقعیت این است که این فرایند به صورت خطی غیرقابل برگشت انجام نمی‌شود، بلکه مدام بین مراحل بده — بستن صورت می‌گیرد. از این روی، در ترکیب فرایند دلالت‌پژوهی با روش‌شناسی اجتهاد تفسیری از سازوکار پژوهش تفسیری یا سازوکار دلالت تفسیری سخن می‌رود.

گفتنی است برای تحلیل داده‌های استخراج شده از متن قرآن کریم با به‌کارگیری تحلیل مضمون و تحلیل محتوای کیفی، ابتدا شبکه مضامین مبتنی بر مضامین پایه‌ای، سازمان‌دهنده و فراگیر، استنباط شد (خنیفر و مسلمی، 1398، صص 49 - 100؛ Braun & Clarke, 2007, 77 - 101 و ...). سپس مبتنی بر مضامین فراگیر، دلالت‌های مرتبط با موضوع پژوهش استنتاج گردید. فرایند این تجزیه و تحلیل به صورت زیر انجام گرفته است:

1. مطالعه متن سوره انفال و تفاسیر (المیزان، نمونه، مجمع‌البیان، تسنیم، قرآن مهر، روز، نور، فرقان، هدی و رشد) به منظور آشنایی و تسلط بر محتوای موضوعی سوره، به عنوان مأخذ احصای دلالت‌های مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک. (در مجال این مقاله، سوره انفال با توجه به داشتن تعداد آیات مناسب برای این پژوهش و به دلیل رویکرد جامعه‌شناخت راهبردی در سوره و پرداختن به مسائل اجتماعی مختلف و نحوه مواجهه و تصمیم‌گیری درباره این مسائل انتخاب شده است)؛
2. ایجاد کدهای اولیه از میان آیات سوره انفال؛
3. کشف درون‌مایه کدها و ایجاد مضامین پایه، با استفاده از دلایل عقلی و لفظی در ادبیات علم اصول، به منظور احصای سهم‌یاری‌های ابژه دلالت‌پژوهی؛
4. اعتبارسنجی سهم‌یاری‌های ابژه دلالت‌پژوهی به کمک متخصصان حوزه تفسیر و مطالعات قرآنی، حوزه روش‌شناسی و استراتژی؛
5. پیوند مضامین پایه و ایجاد مضامین سازمان‌دهنده، به منظور متناسب‌سازی سهم‌یاری‌ها با چارچوب مفهومی موضوع دلالت‌پژوهی؛
6. پیوند مضامین سازمان‌دهنده و ایجاد مضامین فراگیر، به منظور متناسب‌سازی سهم‌یاری‌ها با چارچوب مفهومی موضوع دلالت‌پژوهی و احصای دلالت‌های مدنظر؛

---

2. مبانی حیث و صفی عرصه‌هایی مانند پارادایم، فلسفه و جهان‌بینی است. پس روش‌شناسی یکی از زمره این مبانی

7. پیوند مضامین با یکدیگر و دستیابی به یک سامان مفهومی و احصای دلالت‌های مدنظر؛
8. اعتبارسنجی و روایی و پایایی دلالت‌های احصایی به کمک متخصصان حوزه تفسیر و مطالعات قرآنی، حوزه روش‌شناسی و استراتژی؛
9. ساماندهی تحلیل نهایی و تدوین گزارش پژوهش و نشان دادن دلالت‌های قرآنی در فهم مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک، مبتنی بر روش کاربستی در ادبیات علم اصول.

- روایی و پایایی

روایی و پایایی سکه‌های رایج در بازار پژوهش کمی هستند و در پژوهش‌های کیفی به‌طور اعم و مطالعات هرمنوتیکی متنی مانند پژوهش‌های کمی متداول نیستند؛ زیرا «افراد از یک پدیده ممکن است برداشت‌های متفاوتی داشته باشند» و تعمیم‌پذیری مدنظر پژوهشگران کمی در پژوهش‌های دلالتی مدنظر نیست. در عین حال، در هر کدام از مراحل فرایند پژوهش‌های دلالتی دقت لازم برای تقریب به روایی و پایایی صورت می‌گیرد. در مرحله احصای سهم‌یاری‌ها، در مورد سهم‌یاری‌هایی که برای نخستین بار احصا می‌شود، بررسی نظرات خبرگان می‌تواند به این امر کمک کند (دانایی‌فرد، 1395، ص 63). بر این اساس، برای اعتبارسنجی دلالت‌های احصا شده در این مقاله از نظر خبرگان به صورت روایتی استفاده شده و پس از اعمال نظر خبرگان، نتیجه نهایی گزارش شده است.

یافته‌های پژوهش

مبتنی بر فرایند روش اشاره شده، با مطالعه مستمر تفاسیر در زمان پژوهش به یادداشت‌برداری از سرجمع برداشت‌های ادراک‌شده از متن قرآن و تفاسیر منتخب، به کمک تحلیل محتوا و مضمون در نرم‌افزار atlas.ti پرداخته شد. در این راستا، مفاهیم موجود در دانش تصمیم‌گیری استراتژیک و نیز آموزه‌های علم تفسیر و علم اصول در دستور کار قرار گرفته است. نتیجه برآمده از فرایند یادشده، پس از تأیید نهایی خبرگان، در جدول شماره 2 نشان داده شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود 120 کد اولیه، 16 مضمون پایه و 4 مضمون سازمان‌دهنده، در ذیل یک مضمون دلالتی فراگیر یعنی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان شناسایی شدند.

جدول (2): مضامین روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌بنیان

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه (زیرتم)	کدهای اولیه (شماره آیات)
نظام روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک	منطق قیاس	19, 30, 36, 38, 68
	منطق استقرا	7, 15, 36, 54, 56
	منطق استفهام	9, 11, 43, 44, 62, 64, 65, 66, 74
	منطق پس‌کاوی	34, 36, 42, 44, 49, 68, 73

مؤلفه‌های اثربخش در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	نقش سنت‌های الهی در گسترش روش الگوی عمل در تصمیم‌گیری استراتژیک	9, 12, 65, 66
	کارکرد روش‌شناخت تقوا در تصمیم‌گیری استراتژیک	25, 29, 34, 56
	آینده‌نگری و آینده‌نگاری در راهبری روشمند مسائل و پیامد تصمیم‌های استراتژیک	1, 13, 25, 36, 39, 42, 67, 70, 71, 73, 75
مکان‌یابی شواهد برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	مکان‌یابی شواهد در موقعیت‌های مرزی برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	1, 15, 16, 41, 46, 58, 61, 62, 67, 70, 72, 73
	مکان‌یابی شواهد در موقعیت‌های فرامرزی برای فراوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک	9, 10, 11, 12, 20, 21, 24, 43, 44, 46, 56, 57, 60, 65, 66
کیفیت و نیکویی تبیین (شیوه‌های اقناع در پذیرش تصمیم‌های استراتژیک)	حکمت (حکمی - عقلایی) و جدال احسن (شیوه گفت‌وگوی نتیجه‌بخش)	7, 20, 42, 70
	پاسخ درخور	21, 25, 36, 38, 49, 71
	فراوری انگیزشی	9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 19, 25, 29, 43, 44, 46, 47, 50, 74, 75
	توانایی حق‌مدار	7, 40, 44, 47, 74
	حکم و فرمان	1, 15, 27, 38, 41, 57, 60, 69, 72
	اعتبار پیام‌رسان (دانش، تخصص، محبوبیت)	24, 64
	توجه به تمایلات مخاطب (گرایش‌ها، آرزوها، نیازها)	7, 9, 65, 66

1. نظام روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک

روش‌شناسی به این امر می‌پردازد که نظریه‌ها و جریان معرفت‌مبنای تفسیر و تدبیر تغییر و تحول چگونه شکل می‌گیرند و آزمون می‌شوند، چه نوع منطقی مورد استفاده قرار می‌گیرد و چگونه دیدگاه‌های خاص نظری را می‌توان به مسائل خاص پژوهشی و راهبردی مرتبط ساخت (ایمان و کلاته‌ساداتی، 1397، صص 53 — 57). بر این اساس، در استراتژی منطقی پژوهش، پژوهشگران مبتنی بر پارادایم برگزیده خویش، درباره انواع مسائل، مانند مسائل پیش‌روی تصمیم‌گیرندگان استراتژیک نحوه خاصی از استنتاج را در روابط بین پدیده‌ها و عوامل مدنظر قرار می‌دهند.

دلالت این مضمون در ذیل چهار زیرتم: الف. منطق استقرا و کارکرد آن در فراوری سازوکار تجربی تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ب. منطق قیاس و کارکرد آن در فراوری سازوکار تجربی تصمیم‌گیری استراتژیک؛ پ. منطق استفهام و کارکرد آن در فراوری سازوکار تفهیمی تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ت. منطق پس‌کاوی و کارکرد آن در فراوری سازوکارها و ساختارهای تصمیم‌گیری استراتژیک، سامان یافته است.

استقرا در تجربه‌های عینی، در فهم شواهد تجربی برای دستیابی به یک ایده یا نظر کلی مبتنی بر ارزیابی و تفسیر چگونگی وقوع رویدادها در بستر اجتماعی (سازمانی) و فرهنگی به کار گرفته می‌شود. به این قرار، واقعیت‌های عینی مبنایی برای جمع‌آوری، طبقه‌بندی و در نهایت، ارائه‌ی تعمیم‌هایی درباره‌ی امور واقع قرار می‌گیرد (ایمان و کلاته‌ساداتی، 1397، صص 288 — 291). در روش شناسی قرآن‌بنیان در تبیین روش استقرا می‌توان گفت برخی از آیات قرآن چونان (برداشت از) آیات 54 و 56 سوره انفال، با طرح مسئله و دعوت تصمیم‌گیرندگان به بررسی نمونه‌های عینی، آن‌ها را ره‌سپار به گردآوری داده‌ها و شواهد رخ‌نموده درباره‌ی آن مسئله می‌کند تا در نهایت به ارائه‌ی گزاره‌ی کلی خویش (اعم از نتیجه و عاقبت یک فعل یا صدور حکم و ...) ناظر به مسئله‌ی پیش‌رو در رسد. قیاس، نقطه‌ی شروع متفاوتی دارد که عکس استقرا است. مهم‌ترین بخش راهبرد قیاسی آزمون نظریه از طریق قیاس یک یا چند فرضیه از آن و سپس جمع‌آوری داده‌های مناسب است (ایمان و کلاته‌ساداتی، 1397، صص 284 — 288). در تبیین رویکرد قیاس در روش شناسی قرآن‌بنیان می‌توان گفت در قرآن کریم با بیان کلیات هستی در آیات گوناگون، به اتخاذ موضع نظری الهیاتی درباره‌ی مسائل راهبردی مختلف پرداخته شده است، سپس تصمیم‌گیرنده مبتنی بر قوای عقلانی و اراده‌ی آزاد خویش، رهنمون آزمون این نظریه (قاعده‌ی کلی) با ورود به واقعیت و گردآوری داده‌ها و شواهد لازم می‌شود.

استفهام در گذار از منطق استقرا، شناخت امور بر اساس فهم و درک دنیای اجتماعی انسان‌ها انجام می‌شود که عموماً یک مسئله‌ی کیفی است. از این رو، شناخت محدود به امور واقع که قابل مشاهده با حواس انسانی باشند، نیست (ایمان و کلاته‌ساداتی، 1397، صص 291 — 296). بدین سان در روش شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌شناخت در تبیین منطق استفهام، می‌توان گفت با یادکرد نمونه‌های تجربه‌ی وجودی تصمیم‌گیرندگان و مجریان مختلف و بیان داده‌های غیرتجربی درباره‌ی معانی، عواطف، معجزات، غیب و شهود و ... رهنمون تصمیم‌گیرندگان استراتژیک به شیوه‌ای خلاقانه از فهم پدیده‌ها، فراتر از مشاهدات عینی، برای چاره‌سازی وجودی و زیستمانی خود و موقعیت‌های راهبردی پیش‌رو می‌شود.

منطق پس‌کاوی به آن منطق تحقیق گفته می‌شود که در پی شناسایی و استخراج مکانیسم‌ها و قواعد موجود در پس‌زمینه‌ی واقعیت است (ایمان و کلاته‌ساداتی، 1397، صص 296 — 299). در روش‌شناسی قرآن‌بنیان در تبیین روش پس‌کاوی می‌توان گفت در برخی از آیات با بهره‌گیری از الگوی پژوهش قیاسی، از طرح مسئله‌ی راهبردی به کمک کشف، شهود، درک وجدانی و تخیل نظری، به ساختارها و مکانیزم‌های زیرین علی ورود می‌کند و تصمیم‌گیرنده می‌تواند در متن فرایند واکاوی

ساختارها و مکانیزم‌های مدل‌سازی شده و در دواوستد مستمر با جهان واقعیت و پدیده‌ها و اثرها، به توصیف، تفهم و تبیین سطوح سه‌گانه تجربی، حقیقی و تجریدی مسائل پردازد.

2. مؤلفه‌های اثربخش در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری استراتژیک

به گفته چودری، در اسلام مبانی پارادایمی (جهان‌بینی) اصلی اساسی برای ورود به حوزه علم و روش‌شناسی علمی است و مبتنی بر این پارادایم چرایی‌گزینش یا اولویت‌دهی به مسئله‌ها، انگیزه بررسی و حل مسئله‌ها، روش تحقیق و تحلیل و تفسیر داده‌ها متفاوت خواهد بود. از آنجا که جهان‌بینی اسلامی مبتنی بر اصل توحید است، همه‌اندیشه و ایده و راه‌حل مسائل بر محوریت توحید است (ایمان، 1398، ص 506). بر این اساس، فاعلان تصمیم‌های استراتژیک تغییر شرایط و گفتمان‌های جدید را مبتنی بر دانش الهی سامان‌یافته در الگوی آموخته‌شده معرفت‌شناختی (یعنی قرآن) و در افق نظام هستی‌ها و بایدهای الهی (سنت‌ها) تبیین و تحلیل می‌کنند تا علت و دلایل آن را کشف کنند و با اتخاذ تصمیم‌های مناسب راه‌مدیریت آن را بیابند. در این راستا، شناسایی مؤلفه‌هایی که در بستر دو عامل عقلانیت و اخلاقیات فاعلان تصمیم‌گیرنده منجر به فراوری روش‌های تصمیم‌گیری استراتژیک می‌شود، ضروری می‌نماید. تبیین افزون‌تر دلالت این مضمون در ذیل سه زیرمجموعه سامان‌یافته است که عبارت‌اند از: الف. نقش سنت‌های الهی در گسترش روش الگوی عمل در تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ب. کارکرد روش‌شناخت تقوا در تصمیم‌گیری استراتژیک؛ ج. آینده‌نگاری و راهبری روشمند مسائل و پیامد تصمیم‌های استراتژیک.

کارکرد سنت‌های الهی در حیط روش‌شناخت تناسب‌بخشی روشمند میان قوانین و نظام‌های حاکم بر هستی و عرصه ارزش‌ها و زندگی، در متن تصمیم‌گیری‌های استراتژیک برای سمت‌وسو‌بخشی آینده‌نگار به هرگونه تغییر و تحول انسانی است. بدین سان تصمیم‌گیرندگان استراتژیک در بستر سنت‌های الهی می‌توانند با روشن‌بینی به علیت‌های تغییر و تحول، دست در کار تدوین برنامه‌های راهبردی زند تا با مدیریت بهینه زمان حال، رقم‌زننده آینده‌ای مطلوب باشند. آموزه دیگر قرآنی برای روشمندسازی فراوری الگوی عمل در تصمیم‌گیری استراتژیک، نقش الگوی خودبانی رشد (تقوا) در فراوری سطح فاعلیت تصمیم‌گیرندگان استراتژیک است. به‌طور معین، کارکرد روش‌شناخت تقوا ایجاد یک نظام هماهنگ میان سه عرصه بینش‌ها، گرایش‌ها و کنش‌ها در راستای خودبانی رشد، در متن تصمیم‌گیری استراتژیک است. این‌گونه فرایند تصمیم‌گیری استراتژیک در متن سازوکار رشد - توسعه جایگاه می‌گیرد.

مؤلفه مهم دیگر در فراوری روش‌های تصمیم‌گیری استراتژیک توجه به آینده‌نگری و آینده‌نگاری است. این امر با آموزه‌های سنت قرآنی و نبوی فراوری می‌شود. از این آموزه‌ها دریافته می‌شود که

رکن مقوم الگوی آینده‌نگری و آینده‌نگاری دین‌شناخت در معادلات مدنی و تمدنی همواره تاریخ بشر، میانداری حق در همه عرصه‌های حیات فردی، اجتماعی و تمدنی، زوال باطل، فراروی از هرگونه وجود سپاری به خواهانی‌های کوتاه‌مدت امکاناتی (ثروت دنیایی) و برکنده شدن ریشه‌های کفر از زمین و زمانه است (آکوچکیان، 1400، ص 137). نگرش دین‌شناخت در عرصه آینده‌نگری و آینده‌نگاری در نمونه فرآوری عصر آغازین مدنیت اسلامی در بجهوه گذار از مسائل دوره جنگ‌های بدر و احد و از جمله تبدیل فرصت اقتصادی برآمده با غنیمت‌های جنگی به سرمایه اجتماعی و مدنی — آموخته‌شده در سوره انفال — رهنمون راهبری روشمند مسائل و پیامد تصمیم‌های استراتژیک است. این راهبری روشمند قرآن‌بنیان، روشن‌گر این مهم برای تصمیم‌گیرندگان استراتژیک است که رخدادهای پیش‌روی خود را تکه‌هایی از الگوی نظام جامع اقدام آینده‌نگار تلقی کنند و مبتنی بر رویکرد حق‌مدار دست به انتخاب روش مناسب برای انتخاب بدیل‌ها زنند.

3. مکان‌یابی شواهد برای فرآوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک

رویکرد رئالیستی دین‌قرآنی (ایمان و کلاته‌ساداتی، 1398، صص 510 — 512) به لایه‌های عمیق‌تری از هستی، چون عالم غیب دسترسی دارد و در شناخت و شناساندن پدیده‌های اجتماعی فقط به واقعیات محسوس و موجود اکتفا نمی‌کند. بدین سان در روش‌شناسی قرآن کریم، درباره پدیده‌های اجتماعی مانند موضوع تصمیم‌گیری استراتژیک، امکان بروز رویکردهای مختلف اجتماعی در فرایند معرفت وجود دارد. بر این اساس، موقعیت‌های راهبردی پیش‌روی تصمیم‌گیرنده را می‌توان در دو دسته کلی موقعیت‌های مرزی و فرامرزی جای داد و مبتنی بر رویکردهای یادشده آن‌ها را تحلیل کرد. در این راستا، دلالت این مضمون در ذیل دو زیرتم مکان‌یابی شواهد در موقعیت‌های مرزی و نیز موقعیت‌های فرامرزی برای فرآوری تصمیم‌گیری‌های استراتژیک سامان یافته است.

منظور از موقعیت‌های مرزی موقعیت‌هایی است که فاعل تصمیم‌گیرنده با واسطه یا بدون واسطه با آن‌ها مواجه می‌شود به گونه‌ای که دیگر امکان واکنش‌ها و رفتارهای دلخواه را ندارد، برای مثال نمی‌تواند آن شرایط را نادیده بگیرد — مانند جنگ — و چاره‌ای جز پذیرش این موقعیت‌ها و تصمیم‌گیری برای عمل ندارد؛ و موقعیت‌های فرامرزی، فصل‌فراگیر مسائل معمول راهبردی و نیز مسائل راهبردی مرزی است. در این راستا، هر الگو، مدل، گفتمان، جریان، مکتب، دین و آیینی که بتواند به همه یا بخش‌های فراوانی از این موقعیت‌های مرزی و فرامرزی توجه نشان دهد و متنا سبب با هر موقعیت برای مخاطبان خود آموزه‌های نظری و راه‌کارهای عملی ارائه دهد توانسته است به خود اعتبار داده، ارزش ویژه‌ای را به دست آورد.

قرآن کریم با هویت جاودانه و خلل‌ناپذیر خود در برابر مکاتب و آیین‌های دیگر، در طول قرن‌های گذشته، بهترین مکتب، آیین و مستند هدایت بشر و پاسخگو به شرایط مرزی و فرامرزی است. در این راستا، برای نمونه در سوره انفال مشاهده می‌شود که قرآن کریم با تصویرسازی‌های گوناگون از موقعیت‌های راهبردی متفاوت، شواهدی از مواجهه تصمیم‌گیرندگان استراتژیک با موقعیت‌های مرزی را در معرض فهم روش‌شناخت قرار می‌دهد. می‌توان گفت هدف از این مهم آن است که تصمیم‌گیرندگان استراتژیک دریابند چگونه در متن سازوکار تصمیم‌گیری استراتژیک در این موقعیت‌ها، با فراوری روشمند دانش خویش به موقعیت‌های یادشده، در ضمن الگوی مبنا و نیز الگوی ارزشی و روشی خود، راهبری عقلانی و خلاق داشته باشند.

گفتنی است شواهد قرآنی چه از منظر موقعیت‌های مرزی و چه از منظر موقعیت‌های فرامرزی در انتقال مبانی روش‌شناسی خویش در مباحث گوناگون از جمله بحث تصمیم‌گیری استراتژیک، محدود به امور مادی نمی‌شود. این مهم رهنمون تصمیم‌گیرندگان استراتژیک است تا مبتنی بر مبانی خودویژه قرآنی، در فهم پدیده‌های اجتماعی و درک شواهد، صرفاً بر یک روش و رویکرد خاص تأکید نرزد؛ چراکه مبتنی بر مبانی یادشده رویکردها و روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و شواهد یک پدیده اجتماعی نه تنها در نزاع یا یکدیگر نیستند، بلکه همگی با یک هویت واحد و در راستای هدفی ثابت و معین و به این قرار، بر مبنای ارتباط با یک مبدأ واحد یعنی خداوند تعریف می‌شوند.

4. کیفیت و نیکویی تبیین (شیوه‌های اقناع در پذیرش تصمیم‌های استراتژیک)

قرآن با زبان گفتمان جهانی سخن می‌گوید تا همه انسان‌ها در هر زمین و زمانه و با هر زبانی از معارف آن بهره ببرند و در برابر حقانیت مدعاهای مطرح شده در آن اقناع شوند. مراد از زبان قرآن و عرفی بودن آن سخن گفتن با فرهنگ مشترک (فطرت پایدار و تغییرناپذیر) مردم است (جوادی آملی، 1385، ج 1، صص 32 — 33). طبیعی است که تفسیرهای نامحدودی از زبان مشترک قرآن به دلیل برداشت‌های ناظر به موقعیت‌های فرهنگی و تاریخی رخ دهد و تصمیم‌گیرندگان هر زمانه با افزون‌تر شدن تجربه بشری و تکامل عقلی، به فراخور برداشت‌های حاصل‌شده از این متن مقدس، روش‌های گوناگونی را مبنای تصمیم‌گیری‌های استراتژیک قرار دهند. گفتنی است اقناع قرآنی با مسخ‌شدگی و سوءاستفاده از ناتوانی ذهنی مخاطب فاصله دارد و به دنبال تحمیل اندیشه یا پیام خویش نیست، بلکه به دنبال پذیرش با خواست و اراده آزاد و مبتنی بر اندیشه است.

به این قرار، تصمیم‌گیرندگان استراتژیک مبتنی بر فرهنگ فطری یادشده و با تکیه بر زبان مشترک منابع انسانی سازمان می‌توانند توصیف‌های دقیقی از فرایندهای اجتماعی ارائه دهند و کنشگران و

مجریان تصمیم‌های استراتژیک را مجاب به پذیرش یک تصمیم و ایجاد تغییر نمایند. اقناع مخاطبان تصمیم‌های استراتژیک بایستی از یک سو در یک فرایند طبیعی، مستدل و عقلانی برای دانش‌بخشی رو شمند و از سوی دیگر در یک فرایند عاطفی و قلبی (افتخاری و کاظمی، 1396، صص 10 - 37) برای پیونددهی آن سامان دانشی به باورهای مخاطب و نظام تصمیم‌گیری او انجام پذیرد. هدف از اقناع مجریان در جریان تصمیم‌گیری‌های استراتژیک، انتقال مفهوم، تغییر نگرش و در نتیجه تغییر رفتار آن‌ها، برای تحقق تصمیم اتخاذ شده در سمت و سوی هدف تعیین شده است. در قرآن کریم برای اقناع مخاطبان، شیوه‌های متنوعی معرفی شده است که متناسب با موضوع تصمیم‌گیری استراتژیک به برخی از آن‌ها در سوره انفال اشاره شده است. شیوه‌های اقناعی مزبور تبیین‌کننده دلالت این مضمون نیز هستند که عبارت‌اند از: حکمت (حکمی — عقلایی) و جدال احسن (شیوه گفت‌وگویی نتیجه‌بخش)؛ پاسخ درخور (مانند آشنایی با کیستی و چیستی صفت کافران و منافقان، چیستی ماهیت رفتاری منافقان و چیستی نتیجه نفاق)؛ فراوری انگیزشی (مانند آمیختن با شأن اجتماعی، آمیختن با اعتقادات و غافل‌گیری، بلوغ‌بخشی احساسات، پاداش و تنبیه)؛ توانایی حق‌مدار (مانند عینیت‌بخشیدن به نتیجه عمل و تحریک اعتقادی جامعه)؛ حکم و فرمان؛ اعتبار پیام‌رسان (دانش، تخصص، محبوبیت)؛ توجه به تمایلات مخاطب (گرایش‌ها، آرزوها، نیازها).

مشاهده می‌شود که قرآن روش‌های گوناگونی را برای اقناع مخاطبان با هدف هدایت و رشد ایشان مطرح می‌کند؛ اما باید توجه داشت که انتخاب هر کدام از این روش‌ها بستگی به تشخیص تصمیم‌گیرندگان استراتژیک متناسب با موقعیت راهبردی اعم از شرایط محیط درونی و بیرونی سازمان یا جامعه، به‌خصوص ویژگی‌های مخاطبان این تصمیم‌ها، دارد.

در پایان به اجمال گفتنی است انجام پژوهش میان‌رشته‌ای در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک با قرآن کریم از یک سو و بررسی مبانی روش‌شناسی به صورت ویژه و تخصصی و تعیین جایگاه و سهم اثر آن از سوی دیگر از نوآوری‌های جدی این مقاله است. برجسته‌ترین نقطه‌های استراتژیک این سیستم و نظام قرآن‌بنیان در نوآوری برآمده از پژوهش پیش‌رو، از جمله شامل فهم تازه اصل ایده تصمیم‌گیری استراتژیک در میدان زندگی معنی‌دار، پیشنهاد سامان تازه پارادایمی ممتاز در نقد مقایسه‌ای با دیگر مکاتب پارادایمی، درک تازه‌ای از میدان نظام مسائل تصمیم‌گیری استراتژیک و پیشنهاد روش‌شناسی ممتازی در پژوهش میان‌رشته‌ای دین و علوم انسانی و به‌طور خاص مطالعات استراتژیک است. این مهم زمینه‌ساز پایه‌گذاری بازخوانی عمیق دانش مرسوم تصمیم‌گیری استراتژیک و بسط گسترش مرزهای این دانش با رویکردی نو است.

از نوآوری‌های دیگر مقاله پیش‌رو، فراوری روش‌های مرسوم این حوزه با برجسته‌سازی حیث معناداری هستی و توجه به زیستمان تصمیم‌گیرندگان است. هم‌چنین می‌توان به استفاده از روش‌های جدید در تحلیل و تبیین دانش تصمیم‌گیری استراتژیک به‌عنوان نوآوری برجسته دیگر این پژوهش اشاره کرد. ورود روش‌های جدید دلالت‌پژوهی و روش اجتهاد قرآن‌بنیان و بدین‌سان استنطاق سؤال پژوهش از متن مقدس، زمینه‌ساز شکل‌گیری ایده‌های روش‌شناخت دیگر و استفاده از آن‌ها خواهد بود.

می‌توان گفت این مقاله نقطه شروع مناسبی برای پرورش این ایده در پژوهش‌های آتی است تا از ظرفیت گسترده مبانی پارادایمی قرآن‌بنیان در سایر طرح‌های پژوهشی مانند بررسی تأثیر مبانی پارادایمی قرآن‌بنیان در دیگر عرصه‌های مدیریت استراتژیک — برای نمونه در برنامه‌ریزی‌های استراتژیک — بهره‌برداری شود.

نتیجه‌گیری

پژوهش درباره مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک به‌ویژه مبانی روش‌شناسی آن، به‌منظور شناسایی و ارزیابی رویکردهای حاکم بر نظام‌های سازمانی و نیز در سطح گسترده‌تر نظام‌های اجتماعی، برای چگونگی درک و شناسایی مسائل و نیز آسیب‌شناسی و اصلاح فرایند مدل‌های شناخت تا گام اجرای تصمیم‌ها، از ملزومات توسعه دانش مدیریت استراتژیک در دنیای امروز به شمار می‌رود. در این راستا، استفاده از عقل، شهود، آموزه‌های وحیانی (قرآن کریم) و نقل (سنت نبوی - اوصیایی) در کنار داده‌های تجربی و دانش روز انسانی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، واقع‌نمایی و کارایی فهم مبانی پارادایمی و به‌طور خاص مبانی روش‌شناسی در دانش تصمیم‌گیری استراتژیک است. از این‌رو، در این مقاله سعی شد تا مبتنی بر آموزه‌های سوره انفال دلالت‌های حاکم بر مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک استخراج گردد که در ادامه به‌طور خلاصه به آن‌ها پرداخته می‌شود:

- در روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌شناخت در تبیین روش استقرا می‌توان گفت برخی از آیات قرآن با طرح مسئله و دعوت تصمیم‌گیرندگان به بررسی نمونه‌های عینی یک موضوع معین، آن‌ها را رهسپار به گردآوری داده‌ها و شواهد رخ‌نموده درباره آن مسئله می‌کند تا در نهایت به ارائه گزاره کلی خویش در رسد. سامان آماری این نمونه‌ها در کل سوره‌های قرآن کریم، تصمیم‌گیرنده استراتژیک را به یک نظریه معین در عرصه تصمیم‌گیری استراتژیک می‌رساند.

- هم‌چنین در تبیین رویکرد قیاسی می‌توان گفت در قرآن کریم با بیان نظام جامع هستی‌شناخت در آیات گوناگون، به اتخاذ موضع نظری الهیاتی درباره مسائل مختلف پرداخته شده است. بدین‌سان

همواره این امکان برای تصمیم‌گیرنده مؤمن وجود دارد تا بر مدار کلیات مزبور، فرضیه‌هایی را درباره نمونه‌های عینی موضوع نظر طراحی کند و بر اساس آن مدل‌های مفهومی، گزاره‌های توصیف‌گر مسئله و نوع موضع خویش در برابر آن مسئله‌ها و پدیده‌ها را معین نماید و بدین سان تصمیم‌گیری خویش را در برابر مسئله‌ها و پدیده‌های یادشده در راستای آن مبانی تجریدی سامان‌دهی کند.

— در روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک قرآن‌شناخت در تبیین منطق استفهام، می‌توان گفت با بیان نمونه‌های تجربه وجودی و داده‌های غیرتجربی، رهنمون تصمیم‌گیرندگان استراتژیک به شیوه‌ای خلاقانه از فهم پدیده‌ها، فراتر از مشاهدات عینی، برای چاره‌سازی وجودی و زیستمانی خود و موقعیت‌های راهبردی پیش‌رو است.

— در تبیین روش پس‌کاوی نیز می‌توان گفت به کمک این روش، دانش‌بنیانی تدبیر استراتژیک در متن ساختار و سازوکار عینی موقعیت‌ها روشن‌تر می‌شود و می‌تواند در ضمن مدل عملیاتی با لحاظ عنصر زیستمانی در تصمیم‌گیرندگان استراتژیک خود را آشکار کند.

— با گستره منابع معرفت از منظر قرآن (مانند سنت‌ها)، گستره شناخت روش‌های تصمیم‌گیری (روش‌شناسی) نیز افزایش یافته و تنها محدود به روش‌های مرسوم نمی‌شود و زمینه فراوری روش‌های مرسوم این حوزه دانشی و بررسی و معرفی روش‌های جدید نیز فراهم می‌شود (مانند فراوری روش‌های مرسوم سناریونویسی در تصمیم‌گیری‌های استراتژیک به کمک سنت‌ها).

— حقیقت تقوا یا خودبانی یا عمل حکمت‌بنیان منجر به هویت‌گیری بالغ‌تر تصمیم‌گیرنده استراتژیک در وجوه یادشده بینشی، گرایشی و کدشی در متن عینیت زیستی به‌ویژه موقعیت‌های راهبردی می‌شود. از این مجرا، تصمیم‌گیرنده استراتژیک به خداوند که عالم علی‌الاطلاق است، نزدیک می‌شود. بدین سان از مجرای این زیست‌تقوایی، هرچه میزان درجه تقرب تصمیم‌گیرنده استراتژیک به مقام علم مطلق بیشتر باشد، نسبت به حقایق عالم (فهم مسئله و موقعیت و بدیل‌های پیش‌رو) درک بهتر و دقیق‌تری نیز پیدا خواهد کرد و انتخاب‌ها، تصمیم‌ها و به‌طور کلی عمل او، مبتنی بر این دانش شکل خواهد گرفت.

— روش تفکر و اندیشه در روش‌شناسی قرآن‌بنیان ماهیت و مضمونی سیستمی و آینده‌نگارانه دارد، همچنان که روش اقدام و مدیریت از این منظر ماهیتی راهبردی و آینده‌نگارانه دارد. بدین سان، تصمیم‌گیرنده استراتژیک در هر موقعیت راهبردی ترکیب کلی ساختارهای گفتمانی جامعه و تعریف خرده‌نظام‌های درون ساختار جامعه و پارادایم‌ها و جهان‌بینی‌های اساسی را در نظر گرفته و متناسب با مؤلفه‌های یادشده، تصمیمی آینده‌نگارانه و استراتژیک اتخاذ می‌کند.

— قرآن کریم مبتنی بر رئالیسم توحیدی، رهنمون به کارگیری روش‌هایی است که با بهره‌گیری توأمان از عقل و وحی، به شناسایی پدیده‌ها و واقعیت‌های اجتماعی می‌پردازد و بر این اساس، در شناخت و شناساندن پدیده‌های اجتماعی مانند مسائل استراتژیک فقط به واقعیات محسوس و موجود اکتفا نمی‌کند و با دخالت وحی، تصمیم‌گیرندگان استراتژیک را رهنمون استفاده از معرفت جامع شناختی و بدین‌سان روش‌های گسترده‌تر در شناخت واقعیت‌ها و محدود نکردن خود به بدیل‌های محسوس در هنگام تصمیم‌گیری می‌کند.

— بر مبنای روش‌شناسی قرآن‌بنیان، منظومه موقعیت‌های مهم در دو دسته کلی موقعیت‌های مرزی و فرامرزی طبقه‌بندی می‌شوند. می‌توان گفت هدف از نمونه‌آوری درباره این موقعیت‌ها در قرآن کریم آن است که تصمیم‌گیرندگان استراتژیک دریابند چگونه در متن سازوکار تصمیم‌گیری استراتژیک خویش در این‌گونه موقعیت‌ها، با فراوری روش‌مند دانش خویش در موقعیت‌های راهبردی متفاوت، در راستای الگوی ارزشی و روشی و نیز روش شناختی خود، راهبری عقلانی‌تر، خلاق‌تر، هوشمندانه‌تر و درون‌زای دین‌شناخت، در مدیریت این موقعیت‌ها داشته باشند.

— تصمیم‌گیرندگان استراتژیک برای اجرا و به این قرار تحقق تصمیم‌های استراتژیک، به‌ناگزیر بایستی بتوانند مجریان و ذی‌نفعان سازمان یا جامعه را با تصمیم‌های گرفته‌شده همراه سازند و این امر با اقناع آن‌ها امکان‌پذیر است. روش‌شناسی قرآن کریم در اقناع مخاطبان خویش، راهبرنده تصمیم‌گیرندگان برای به‌کارگیری منظومه روش‌های پیشنهادی قرآن کریم متناسب با موقعیت‌های پیش‌رویشان است که در این مقاله به هفت نمونه از آن‌ها اشاره شد.

پیشنهاد‌های پژوهشی

بدیهی است که دستیابی به همه وجوه مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک و ازجمله مبانی روش‌شناسی نیازمند بررسی کل سوره‌های قرآن کریم، به‌ویژه سوره مدنی، به دلیل بررسی مسائل اجتماعی در این سوره‌ها و به‌طور کلی قرابت موضوعات آن‌ها با دانش مدیریت استراتژیک و به‌طور خاص تصمیم‌گیری استراتژیک است. دستیابی به این مهم نیز نیازمند یک بازه زمانی میان‌مدت و اهتمام پژوهشگران متعدد و علاقه‌مند و متعهد به مباحث میان‌رشته‌ای است و بنابراین از عهده یک یا چند نفر در زمان کوتاه میسر نیست. با وجود این، در مقاله پیش‌رو سعی شد به اقتضای توان و زمان در اختیار و در وسع یک مقاله، با انتخاب سوره انفال به‌عنوان نمونه، آغازگر این راه بود و امید است که این راه با همراهی سایر پژوهشگران تا دستیابی به هدف نهایی ادامه یابد. براساس آنچه گفته شد پیشنهاد‌های پژوهشی این مقاله عبارت‌اند از:

— اهتمام به بررسی، فهم و استنتاج مبانی روش‌شناسی تصمیم‌گیری استراتژیک بر اساس کل سوره‌های قرآن کریم، به‌منظور فراوری عرصه دانش تصمیم‌گیری استراتژیک به‌وسیله مبانی روش‌شناخت قرآن‌بنیان در حوزه تصمیم‌گیری استراتژیک؛

— بررسی، فهم و استنتاج سایر مبانی پارادایمی تصمیم‌گیری استراتژیک مانند مبانی هستی‌شناختی، معرفت‌شناختی، ارزش‌شناختی، زیباشناختی، انسان‌شناختی از منظر قرآن کریم.

قدردانی

مقاله حاضر بخشی از پایان‌نامه دوره دکتری حرفه‌ای مدیریت راهبردی مصوب و دفاع‌شده در دانشگاه تربیت مدرس است و نویسندگان از حمایت‌های مالی و معنوی مرکز تحقیقات استراتژیک توسعه (رشد) در نگارش پایان‌نامه و مقاله پیش‌رو تشکر می‌کنند.

پایان‌نامه
پذیرش شده

منابع

قرآن کریم

- افتخاری، اصغر و کاظمی، محمدصادق (1396). مدل اقتناع افکار عمومی در قرآن کریم؛ مطالعه موردی مواجهه با منافقین. *فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست*. 6(22)، 9 - 39
- ایمان، محمدتقی و کلاته ساداتی، احمد (1397). *فلسفه تحقیق در علوم اجتماعی*. تهران: سمت و پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
- ایمان، محمدتقی و کلاته ساداتی، احمد (1398). *روش‌شناسی علوم انسانی نزد اندیشمندان مسلمان*. مدلی روش‌شناختی از علم اسلامی. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. چاپ دوم.
- آکوچکیان، احمد (1399). *اجتهاد پارادایمی تفسیر پیشرفت‌شناخت*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه. چاپ محدود.
- آکوچکیان، احمد (1399). *تفسیر رشد*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه. چاپ محدود.
- آکوچکیان، احمد (1399). *تفسیر هدی*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه. چاپ محدود.
- آکوچکیان، احمد (1400). *سرمایه اجتماعی در فراوری مدنیت در متن مدیریت بحران (تفسیر سوره انفال)*. قم: بنیاد اندیشه دینی و مطالعات توسعه. چاپ محدود.
- جوادی آملی، عبدالله (1396). *تفسیر تسنیم (جلد 32 و 33)*. قم: اسراء. چاپ سوم.
- چهاردولی، عباس و دل‌انگیز، ابوالقاسم (1398). *واکاوی و فهم دلالت‌های پارادایم‌های چهارگانه فلسفی با رویکرد اسلامی*. تهران: انتشارات دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- خاشعی، وحید (1394). *درآمدی نظری بر تصمیم‌گیری راهبردی حکمت‌بنیان*. فصلنامه علمی - پژوهشی مدیریت اسلامی. 23(2)، 43-66.
- خنیفر، حسین و مسلمی، ناهید (1398). *اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی*. جلد اول. تهران: انتشارات نگاه دانش.
- دانایی‌فرد، حسن (1395). *روش‌شناسی مطالعات دلالت‌پژوهی در علوم اجتماعی و انسانی: بنیان‌ها، تعاریف، اهمیت، رویکردها و مراحل اجرا*. فصلنامه علمی - پژوهشی روش‌شناسی علوم انسانی. 22(86)، 39-71.
- رضایی اصفهانی، محمدعلی (1387). *تفسیر قرآن مهر (جلد 3)*. قم: پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآن.
- صادقی‌تهرانی، محمد (1406). *الفرقان فی تفسیر القرآن (جلد 12)*. قم: فرهنگ اسلامی. چاپ دوم.
- صدر، سیدمحمدباقر (1364). *علم اصول*. مترجم: نصرت‌الله حکمت. تهران: امیرکبیر.
- طباطبایی، محمدتقی (1374). *تفسیر المیزان (جلد 9)*. قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.

- طبر سی، فضل بن حسن (1372). *تفسیر مجمع البیان فی تفسیر القرآن* (جلد 4). تهران: ناصر خسرو. چاپ سوم.
- فروزنده دهکردی، لطفاله، محمودی میمند، محمد، عابسی، سعید، و حدادزاده، مهدی. (1394). شناسائی عوامل و مؤلفه‌های شهود در تصمیم‌گیری از دیدگاه قرآن کریم. *مدیریت سازمان‌های دولتی*. 4 (پیاپی 12)، 91-75.
- قرائتی، محسن (1388). *تفسیر نور* (جلد 3). تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- لطفی، امیرعلی و میرزا، عبداله‌اشم (1396). رویکردهای نظریه‌پردازی آیات تصمیم‌گیری در منابع مدیریت اسلامی. *دوفصلنامه علمی - ترویجی قرآن و علم*. 11 (20)، 75-49.
- محمدپور، احمد (1397). *روش در روش*. درباره ساخت معرفت در علوم انسانی. ویراست دوم. تهران: لوگوس.
- مکارم شیرازی، ناصر (1371). *تفسیر نمونه* (جلد 7). تهران: دارالکتب الاسلامیه.
- منطقی، محسن (1390). نقش نگرش‌های اسلامی در فرایند تصمیم‌گیری. *اسلام و پژوهش‌های مدیریتی*. 1 (2): 41 - 57.
- یثربی، یحیی (1389). *تفسیر روز* (جلد 3). تهران: امیرکبیر.

References

The Holy Quran

- Akuchekian, A. (2022). *Social capital in the development of civility in the context of crisis management (interpretation of Surah Anfal)*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)
- Akuchekian, A. (2021). *Advanced interpretive paradigmatic ijtehad*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)
- Akuchekian, Ahmad (2021). *Hoda Interpretation*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)
- Akuchekian, Ahmad (2021). *Interpretation of growth*. Limited printing. Qom: Foundation for Religious Thought and Development Studies. (in Persian)
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Chahardoli, A., & Delangiz, A. (2020). *Analyzing and understanding the implications of the four philosophical paradigms with an Islamic approach*. Tehran: University Publications and Higher Research Institute of National Defense and Strategic Research. (in Persian)
- Danaeifard, H. (2017). Methodology of Semantic Studies in Social Sciences and Humanities: Foundations, Definitions, Importance, Approaches and Implementation Stages. *Humanities Methodology Quarterly*, 22(86), 39-71. (in Persian)

Darling, J. R., & Seristö, H. T. (2004). *Key steps for success in export markets: A new paradigm for strategic decision making*. European Business Review.

Eftekhari, A. & Kazemi, M. S. (2017). Persuading public opinion Model in the Quran; dealing with hypocrites, case study. *Strategic Research of Politics*, 6(22), 9-39. (in Persian)

Forozandeh Dehkordi, L., Mahmoodi Meimand, M., Abesi, S., & Haddad Zadeh, M. (2015). Identifying factors and components of intuition in decision making in viewpoint of Holy Quran. *Quarterly Journal of Public Organizations Management*, 3(4), 75-91. (in Persian)

Gerras, Stephen J. (2010). *Strategic leadership primer* 3rd Edition, United States Army War College, 35-47.

Goldoff, A. C. (2000). Decision-making in organizations: the new paradigm. *International Journal of Public Administration*, 23(11), 2017-2044.

Hünermund, P., Kaminski, J., & Schmitt, C. (2022). *Causal Machine Learning and Business Decision Making*. Available at SSRN **3867326**

Iman, M. T., & Kalateh Sadati, A. (2019). *Philosophy of Research in Social Sciences*. Tehran: SAMT and The Institute of Research and Development of Humanities. (in Persian)

Iman, M. T., & Kalateh Sadati, A. (2020). *Methodology of Humanities in Muslim Thinkers* (Second Edition). Qom: Research Institution of University and Seminary. (in Persian)

Javadi Amoli, Abdullah (2014). *Tafsir Tasnim* (Vols. 32 and 33) (Third Edition). Qom: Asraa. (in Persian)

Khanifar, H., & Muslimi, N. (2020). *Fundamentals and principles of qualitative research methods* (Volume 1). Tehran: Negah Danesh Publications. (in Persian)

Khashai, V. (2014). A theoretical introduction to wisdom-based strategic decision-making. *Scientific-Research Quarterly of Islamic Management*, 23(2), 66-43. (in Persian)

Khashei Varnamkhashti, V. & Sadat Sabour Abvani, E. (2021). Evidence-Based Approach Through a Critical Look at Strategic Management Theories. *Monthly Journal*, 21(3), 97-125. (in Persian)

- Leiblein, M. J., Reuer, J. J., & Zenger, T. (2018). What makes a decision strategic?. *Strategy Science*, 3(4), 558-573.
- Lotfi, A. A., & Mirza, A. H. (2018). Approaches to theorizing decision-making verses in Islamic management resources. *Two scientific-promotional quarterly journals of Quran and science*, 11 (20), 49-75. (in Persian)
- Makarem Shirazi, Nasser (1993). *Tafsir Nemooneh*(Vol. 7). Tehran: Islamic Library. (in Persian)
- Manteghi, M. (2012). The Role of Islamic Attitudes in the Decision-Making Process. *Islam and Managerial Studies*. 1st year. Number two, 41-57. (in Persian)
- Mohammadpour, A. (2019). *Method in Method* (2rd Edition). About the construction of knowledge in the humanities. Tehran: Logos. (in Persian)
- Oppenheimer, D. M., & Kelso, E. (2015). Information processing as a paradigm for decision making. *Annual review of psychology*, 66(1), 277-294.
- Qaraati, Mohsen (2010). *Interpretation of Light* (Volume 3). Tehran: Cultural Center for Quranic lessons. (in Persian)
- Rezaei Isfahani, Mohammad Ali (2009). *Mehr Quran Interpretation* (Volume 3). Qom: Research on Quranic Interpretation and Sciences. (in Persian)
- Sadeghi Tehrani, M. (1986). *Al-Furqan Fi Tafsir Al-Quran* (Volume 12) (Second Edition). Qom: Islamic Culture. (in Persian)
- Sadr, S. M. B. (1986). *The Science of Principles* (Nusratullah Hekmat, translator). Tehran: Amirkabir. (in Persian)
- Szutowski, D. (2019). The importance of decision-making quality throughout the product innovation development process. *Organizations in the face of growing competition in the market*, 125-145.
- Tabarsi, Fazl Ibn Hassan (1993). *Tafsir Majma 'al-Bayyan fi Tafsir al-Quran* (Volume 4) (third edition). Tehran: Nasser Khosrow. (in Persian)
- Tabatabai, Mohammad Taghi (1995). *Almizan Interpretation* (Volume 9). Qom: Qom Seminary Teachers Association, Islamic Publications Office. (in Persian)
- Yathribi, Yahya (2011). *Interpretation of the Day* (Vol. 3). Tehran: Amirkabir. (in Persian)